

BADIIY ADABIYOTDA "NAFRAT" SO'ZINING TURLI MA'NOLARDA QO'LLANILISHI

**Umurqulov B.N., Yakubova D.T., Yoqubov X.T.
Termiz davlat universiteti**

Annotatsiya: Badiiy asarda til o'zining insonlar orasida aloqa quroli vazifasini to'la saqlagan holda o'zining ekspressiv funksiyasini namoyon etadi. Badiiy til umumxalq tili va adabiy til bilan o'zaro munosabatda bo'lsa-da, farqli tomonlarga ham egadir. Til badiiy - adabiyotning birinchi elementi, obraz yaratishdagi asosiy quroli sanaladi.

Kalit so'zlar: Badiiy asar, muallif nutqi, bayonchi nutqi, yomon ko'rish, nafratlanish, beparvolikdir.

Adabiyotshunoslikda janr va uslub eng murakkab kategoriyalardan biri hisoblanadi. Ana shu ma'noda badiiy asar tilining ta'sirchanligi, ohangdorligi masalasini o'rganish adabiyotshunoslik fanining asosiy mohiyatini tashkil etadi. Badiiy asar tili bilan shug'ullanish XIX asrda boshlangan edi. Masalan, italyan tilshunosi Banedetto Krochening fikricha, estetik kategoriyalar individual bo'lganidek, badiiy asar tili bilan bog'liq lingvistik kategoriyalar ham individuallik kasb etadi. Chunki badiiy asar individual shaxs (yozuvchi, shoir yoki dramaturg)ning o'z nutqiy faoliyati mahsulidir.

Badiiy asarda muallif nutqi va bayonchi nutqi o'ziga xos xususiyatlarga egadir. Personajlar nutqini tipiklashtirish va individuallashtirishning badiiy asarda o'ziga xos mezonlari va tamoyillari mavjud. Arxaizm, neologizm, dialektizm kabi leksik vositalar, omonim, sinonim, antonim va paronim singari so'zning shakl hamdama'no munosabatiga ko'ra turlari badiiy asarlarda muhim uslubiy funkciyalarga egadir.

Badiiy klassik adabiyotda eng ko'p tarqalgan kompozitsion tur bu rivojlanish (oshib borish, o'sish) kompozitsiasini hisoblanadi, u bir nechta murakkab jarayonlarni o'z ichiga oladigan komponentlardan iboratdir. Syujet (fransuzcha - sujet predmet, mazmun) - adabiy asarda tasvirlangan harakatning mazmunini ifodalovchi voqealar sistemasi, aniq voqealar tizmasida namoyon bo'ladigan harakatlar tarixidir. Badiiy asar tarkibida so'zlar hamda iboralar sehrli va maftunkor raqqosalarga o'xshaydi, degan edi mashhur rus yozuvchisi M.Prishvin. So'zlar va iboralardagi ana shunday xususiyatni to'g'ri anglash va ularning estetik qimmatini haqqoniy izohlash maqsadida "Badiiy asar tili va uslubi masalalari" tanlanma fani oliy o'quv yurtlari o'zbek filologiyasi fakulteti o'quv dasturiga kiritilgan.

Epistolyar adabiyotda so'z va gaplar obraz, manzara yaratishning o'ziga xos libosi, materialidir. Talantli yozuvchilarning qalami sehri ostida so'zlar hayotdagi narsa va hodisalarni inson ongida aniq tiklaydigan, gavdalantiradigan vositadir. Badiiy nutq faqat ko'chma ma'nodagi so'zlarning qo'llanilishidan iborat matn bo'lmay, majoziy vositalar badiiy nutqning o'ziga xos yordamchi vositasidir. Badiiy asarda leksik va frazeologik vositalarning obrazlar xatti-harakatini, ularning boshqa obrazlar bilan munosabatini ko'rsatishdagi roli hisoblanadi . Badiiy nutq muallif nutqi, personajlar nutqi va hikoyachi bayonidan iborat matndir. Muallif nutqi va personajlar nutqining o'zaro aloqadorligi badiiy nutq uslubiyatining markaziy muammolaridan biridir.

Quyida badiiy asarlarda "nafrat" haqida fikrlar keltirilgan.

1. Men seni sevaman va seni sevganim sababli, senga yolg'on gapirganim uchun ibodat qilgandan ko'ra, haqiqatni aytganim uchun meni yomon ko'rishingni afzal ko'raman. (Pietro Aretino)

2. Nafrat dunyoda ko'plab muammolarni keltirib chiqardi, ammo hech birining echimiga yordam bermadi. (Mayya Anjelu)

3. Kimni yomon ko'rishni bilmasak, o'zimizdan nafratlanamiz. (Chak Palaxniuk)

4. Yo'qligingiz uchun sevilmagandan ko'ra, borligingiz uchun nafratlanish yaxshiroqdir. (Andre Gide)
5. Agar siz bir yoki ikki kishini yomon ko'rishni o'rgansangiz, tez orada millionlab odamlardan nafratlanasiz. (Jerri Spinello)
6. Odamlardan nafratlanish, kalamushni o'ldirish uchun o'z uyingni yondirishga o'xshaydi. (Genri Emerson Fosdik)
7. Bizning nafratimiz zo'ravonlik bilan bo'lsa, u bizni nafratlanadiganlardan ham pastroq qiladi. (Fransua de La Rochefoucauld)
8. Kamroq nafratlaning, uzoqroq yashang. (Terri gilamlari)
9. Nafrat juda oson. Sevgi jasorat talab qiladi. (Xanna Xarrington)
10. Nafrat yaxshi maslahatchi emas. (Viktoriya Vulf)
11. Nafrat - bu qilich baliq, u ko'rinmas suvda harakat qiladi, keyin siz uning kelayotganini ko'rasiz va pichoqda qon bor: shaffoflik uni zararsizlantiradi. (Pablo Neruda)
12. Menda muhabbatning aksi nafrat emas, bu befarqlik degan kuchli taassurot bor. (Leo Buscaglia)
13. Siz nafratlanar ekansiz, yomon ko'radigan odamlar bo'ladi. (Jorj Xarrison)
14. Sevgining aksi nafrat emas, balki beparvolikdir. (Elie Vize)
15. Kelgusida biz odatda qo'rqadigan narsadan nafratlanamiz. (Uilyam Shekspir)
16. Nafratlanish oson, sevish qiyin. Bu narsalarning umumiy sxemasi qanday ishlaydi. Barcha yaxshi narsalarga erishish qiyin, yomon narsalarga esa erishish oson. (Konfutsiy)
17. Nafratlanish o'rniga, bayram qiling. (Shahzoda)
18. Hayot davomida odamlar sizni aqldan ozdirishadi, hurmatsizlik qilishadi va sizga yomon munosabatda bo'lishadi. Xudo ular qilayotgan ishlarga g'amxo'rlik qilsin, chunki qalbingizdagi nafrat sizni yutib yuboradi. (Uill Smit)
19. Nafratga to'la odamlar sevgiga qanday munosabatda bo'lishni bilishmaydi. (P.C. Cast)
20. Nafrat uzoq kutishdir. (Ren Maran)
21. Irqiy nafrat tabiatan insonga xos emas. Irqiy nafrat inson tabiatidan voz kechishdir. (Orson Uels)
22. Nafrat sog'lom emas, u nafratlanuvchidan nafratlanuvchiga qaraganda ko'proq zarar etkazadi. (Erik Jerom Dikki)
23. Nafrat bu bumerang, albatta u kimga tashlasangiz ham sizga qattiqroq zarba beradi.
24. Siz hayotda hamma narsaga ega bo'lolmaysiz va hammadan nafratlana olmaysiz. Bir kuni sizga yoqmagani odamdan sizga kerak bo'lmagan narsa kerak bo'ladi.
25. Biror narsadan qo'rqish - boshqalarga nisbatan nafratning ildizi va ulardagi nafrat oxir-oqibat nafratlanuvchini yo'q qiladi. (Jorj Vashington Karver)
26. Hech kim boshqa odamni terining rangi, kelib chiqishi yoki diniga qarab yomon ko'rishi uchun tug'ilmaydi. (Nelson Mandela)
27. Odamlar sizni qanchalik yaxshi ko'rishsa, shuncha ko'p odamlar sizni yomon ko'rishadi. (Kayli Jenner)
28. Siz diskriminatsiya va nafrat bilan emas, balki motivatsiya va muhabbat bilan shug'ullanishingiz kerak. (Zendaya)
29. Meni seving yoki meni yomon ko'ring, ikkalasi ham mening foydamda. Agar meni sevsang, men doimo yuragingda bo'laman, agar meni yomon ko'rsang, men doimo sening xayolingda bo'laman. (Qandeel Baloch)
30. Siz emasligingiz uchun o'zingizni yomon ko'rishni to'xtating va o'zingizni borligingiz uchun sevishni boshlang.
31. Nafrat - tavernaning orqasida joylashgan ichkilikboz, u doimo chanqog'ini ichimlik bilan yangilaydi. (Charlz Bodler)

32. Nafrat - eng qulay va to'liq birlashtiruvchi agent. Ommaviy harakatlar Xudoga ishonmasdan ko'tarilishi mumkin, lekin hech qachon jinga ishonmasdan. (Erik Xofer)
33. Nafrat - bu juda katta yuk. Nafratlanuvchiga nafratlanuvchidan ko'proq zarar etkazadi. (Koretta Skott King)
34. Ko'pchilik nafrat qo'rquvga asoslangan, u yoki bu tarzda. (Laurell K. Hamilton)
35. Agar yuragingiz vulqon bo'lsa, qanday qilib gullar unib chiqishini kutasiz? (Xalil Gibran)
36. Odamlarga nafrat o'tib ketadi, diktatorlar o'ladi va ular xalqdan olgan kuch xalqqa qaytadi. Va erkaklar o'lgan ekan, erkinlik hech qachon yo'qolib ketmaydi. (Charli Chaplin)
37. Hamma erkaklar nafratlanadigan narsalarini o'ldirishadi, agar bu, albatta, ularni o'ldirsa. (Jeyms Thurber)
38. Men barcha xurofotlardan xoliman. Men hammadan bir xil nafratlanaman. (W.C. Fields)
39. Muvaffaqiyat odamlarning sizdan nafratlanishiga olib keladi. Bu shunday bo'lmasligini istardim. Atrofdagilarning ko'zlarida hasadni ko'rmasdan muvaffaqiyatdan zavqlanish juda yaxshi bo'lar edi. (Merilin Monro)
40. Har doim nafratlanadigan odamlar bo'ladi. Va ular sizni qanchalik yomon ko'rsalar, shunchalik o'sasiz. (Antoniy Liccione)
41. Baxt kosasida qolgan bir tomchi nafrat eng baxtli ichimlikni zaharga aylantiradi. (Yoxann Kristof Fridrix fon Shiller)
42. Bizda nafratlanishimiz uchun etarlicha dinimiz bor, lekin bir-birimizni sevishimiz uchun etarli emas. (Jonathan Swift)
43. Agar omma nima uchun ekanligini bilmasdan seva oladigan bo'lsa, ko'p poydevorsiz ham nafratlanishi mumkin. (Uilyam Shekspir)
44. Agar odamlar odatda yomon ko'radigan darajada shiddat bilan sevsalar, dunyo yaxshi joy bo'lar edi.
45. Achchiqroq nafratlanadiganlar, yanada chuqurroq sevgan bo'lishlari kerak. Dunyoni inkor etganlar, bugun ular yoqib yuborgan narsalarini qabul qilishgan bo'lishi kerak. (Kurt Tuxolskiy)

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Normatov U. Qahhorni anglash mashaqqati.—T., 2000.
2. Rasulov A. Ilmi g'aribani qo'msab.—T., 1998.
3. Sodiq S. So'z san'ati jozibasi.—T., 1996.
4. Q o'chqor R. Men bilan m unozara qilsangiz.—T.,1997.